

Tilbageblik på livet i Aarup og Hillerslev præstegårde

Emmanuel Prytz

Ved Hillerslev Kirkes sydmur finder man to gravsten, der alene ved deres placering skiller sig ud fra kirkegårdens almindelige orden. Under dem hviler pastor Peter Christian Prytz (født 1807) og hans hustru Anna Elina (1814-1906). P. C. Prytz var sognepræst i Torslev-Øster Svenstrup i Hanherred fra 1841 til 1858 og i Hillerslev-Kaastrup fra 1858 til sin død i 1877.

Parrets næstældste søn - af en søskendeflok på seks - Emmanuel Prytz har i 1900 som nytiltrådt kommandør for 10. Regiment i Aalborg sat sig til at skrive erindringer om sin opvækst. Han tegner et nuanceret og kærligt portræt af forældrene. For den moderne læser bliver det samtidig et kulturhistorisk indblik i livet i nordvestjyske præstegårde ved midten af forrige århundrede.

Emmanuel Prytz' håndskrift befinder sig i Det Kongelige Bibliotek. Følgende fremstilling hviler på et uddrag, der blev foretaget af Rise Elina Prytz i 1955. Kaj Larsen, Brørup, har gjort redaktionen opmærksom på manuskriptet, der i et vist omfang er blevet tilpasset nudansk.

Aarup Præstegård. Hvor jeg elsker det navn. Der er ingen plet på jorden, som står for mig i så skønt et lys. En gammeldags præstegård med magre jorder ved østkanten af en hede, der gik fra Vesterland til Haverslev og Bejstrup sognes muldjorder og fra præstegårdsmarkerne næsten 2 mil mod vest. Heden var, med sine bakker, småmoser, høje lyng, mos, blåbær, rævlunger, tyttebær og hugorme, det frieste og dejligste og mest spændende, der gaves på jorden, og den er det endnu den dag i dag. Nordvest for præstegården og på dens marker ligger nogle store kæmpehøje, som nu er fredet mindesmærke; de ligger højt, og man ser derfra ud over den store hede mod vest og udover Limfjorden og Øland med sin forunderlige, eventyrlige, næsten skrækindjagende skov. Tæt ved præstegården ligger et par bondegårde, men ellers er omegnen de frie marker.

Jeg blev født her den 27. april 1846, som næstældste søn af en ret stor børneflokk. Min far var en forunderlig alvorlig og mild mand med stor evne til at omgås børn og sætte sig ind i deres tankegang. Der var noget stolt, og som det blev sagt ved hans grav, noget kongeligt over ham; men overfor de små og svage var han mild. Mor var et usædvanligt klart og godt hoved, som styrede den store præstegårdsbedrift med dygtighed og dog fik tid til at lære os børn at læse. Min ældste bror, Theodor, var en kæk dreng, men noget melankolsk, og havde et langsomt nemme. Han og jeg, der var to år yngre, men lige så stor som han og tykkere, færdedes altid sammen. Vi var fulde af vildskab, og fars ridepisk spillede ofte på vore rygge. De prygl, Theodor og jeg fik, var altid velfortjente og

straffen afpasset efter forseelsen. Vi var til stadighed på hesteryg; men også dette skaffede os prygl, nemlig når vi red i for stærke gangarter. Vi blev brugt til at ride ærinder i sognet, og så snart vi var ude af syne fra præstegården, satte vi fart på og kom i strygende galop til vort bestemmelsessted. På en for os uforklarlig måde kom far efter det. Jeg har ofte i 9-10 års alderen redet til mølle med en sæk korn, og engang red jeg med 2 skinker, en på hver side af hesten, til en røgmand på Øland.

Den majestætiske pastor Prytz, der medens han røgtede sit kald i Hiollerslev-Kåstrup sogne (1858-1877) levede af „Guds nåde og store mellemadder”

Bondedrengene i omegnen havde vi intet med at gøre; de var tunge og klodsede og passede ikke til vor opfindsomhed og vildskab. Dog dannede en rask fiskerdreng, Jørgen i Attrup, en undtagelse, men vor forbindelse med ham strakte sig kun til fartøjer. Han havde på en eller anden måde fået en dejlig tremaster, som min bror Theodor og jeg gerne ville have. Theodor havde til sin fødselsdag fået en bog „Verdensmarkedet” af Marie Bojesen, og jeg var den lykkelige ejer af 3 mark. For disse to klenodier købte vi tremasteren af Jørgen og

glædede os i nogen tid over den stolte sejler. Da opdagede min far handelen, og der blev forhør i sagen, hvis udfald blev, at tremasteren skulle leveres tilbage til Jørgen, som ligeledes skulle tilbagelevere „Verdensmarkedet”, men beholde tremarken. Slukørede vandrede vi afsted til Attrup med skibet og fik bogen tilbage, og det blev således mig, der kom til at betale gildet. Forresten kan min tremark ikke have været mig så overordentlig dyrebar, da jeg undertiden havde brugt den til at slå smut med over Gåsedammen og hver gang glædet mig over at se den springe over på modsatte bred.

Vinteren var dog vor bedste tid; vi løb på skøjter, og hvad der var endnu bedre, kælkede ned ad de høje Alsbjerg-bakker, ofte så vildt, at vi styrtede ned ad brinkerne og blodet flød. Om sommeren drev vi skibsfart efter en større målestok på Gåsedammen. Far hjalp os selv med at bygge skibene og rigge dem.

Med min bror Holger stod jeg på en anden fod end med Theodor. Theodor og jeg var rede til alle slags spilopper og ulovligheder. Sådanne løjer var Holger aldrig med til. Han var en underlig ilter dreng, der holdt sig noget tilbage fra os to andre, og som havde den for os ikke behagelige egenskab, at han nøjagtig og punktlig adlød fars bud og forskrifter, som stedse kaldte ham „min lydige søn”. Derimod kunne han være drilagtig nok, ikke mod os ældre,

men mod vor yngre søster, Helene, der var en arrig top og let at drille.

Kunne jeg således ikke have den samme drengagtige sport med Holger som med Theodor, så havde vi dog meget fornøjelse af hinanden. Han var en meget begavet dreng, overraskede således forældrene ved at kunne læse rent indenad uden at have fået undervisning i stavning. Af breve fra far til mor fra 1850-51 ser jeg, at jeg også havde lært mig selv at læse. Holger havde hørt på, at mor underviste os andre og på dette grundlag selv fundet ud af hele systemet. Men han havde også ligesom jeg en frodig fantasi og ved dens hjælp skabte vi os en hel hær af væsner, som vi herskede over og førte til kamp mod en mægtig fjendtlig konge „Skipper Hansen”, en mand, som vi må have hørt de voksne tale ufordelagtigt om. Myrerne var vore venner, der bragte bud imellem os og udspejdede fjenden. Vi holdt derfor alle myretuer i ære og gav myrerne lækkerier som døde fugle og mus og sommetider fedtebrød. Når vi stiftede bekendtskab med folk, som vi hørte var slemme, ansatte vi dem straks som underkonger under „Skipper Hansen”. Et par store kampesten, der stak op af marken, spillede også en rolle, idet vi ved at lægge øret til kunne høre, hvad myrerne sagde. Efter at jeg, som senere skal omtales, flyttede til Kollerup præstegård, førte vi brevveksling om disse sager.

Vi havde en vogterdreng, der hed Johan; det var en godmodig fyr og vistnok ret påpasselig; men han var begærlig og stjal penge fra far. Da det blev opdaget og han var gået til bekendelse, tog far ham ind på studerekammeret, talte alvorligt til ham om det 7de bud, og sagde, at nu skulle han indprente dette bud således i ham, at han aldrig i livet skulle glemme det; han gav ham så 7 hårde slag af ridepiskan over ryggen, så drengen hylede i vilden sky. Efter mange års forløb, da far var blevet præst i Hillerslev, kom der en køn ung mand ind på hans studerekammer for at hilse på ham. Det var Johan Vogterdreng; han var nu bosiddende i Amerika og en holden mand; han var på besøg i sin hjemstavn i Torslev og var nu rejst til Thy for at hilse på præsten og takke ham, fordi han havde lært ham det 7de bud så grundigt, at han ikke nogensinde mere havde overtrådt det.

Opdragelse og undervisning

Jeg ville gerne give et så klart billede som muligt af livet i præstegården, men her er det meste udvisket i min erindring. Vi drenge holdt mest af at færdes ude i det fri, enten sammen eller med folkene. Næsten hver dag talte far med os i studerekammeret, og disse samtaler har gjort et varigt indtryk på mig. Han havde et højt sind, og alt hvad han sagde, var præget af holdning og fyndighed. Han skæmte ofte og vekslede replikker med os drenge; hans skæmt var krydret, og jeg har aldrig hørt ham fortælle en dårlig vittighed eller komme med tom eller indholdsløs tale. Han havde en stor gave til at katekisere, og det var en stor fornøjelse at følge med ham i én af skolerne, hvor han snart bragte liv i børnene og fik deres øjne til at stråle af forståelse; selv de værste dødbidere kunne han lokke et svar ud af. Hans prædiken tror jeg ikke var så god, mens hans foredrag udenfor kirken derimod var livlige og ofte åndfulde. Når han ikke gik omkring i sognet for at se til syge og ulykkelige, var han for det meste på studerekammeret, og når vi børn trådte ind til ham, var han altid mild og god imod os og villig til at høre på og hjælpe

os med vore små sager. Ved måltiderne var der altid på grund af fars væsen og natur en vis festivitas bredt ud over det hele. Han selv var så langt, som det var muligt, fra at spise med sjælen, og når han mærkede, at en af os var vel stærkt fordybet i nydelsen af maden, der for resten altid bestod af tarvelige retter, havde han altid et eller andet ærinde til vedkommende, som straks skulle udføres, og som kunne vare så længe, at maden var taget af bordet, inden ærinde var fuldført. Den sultne synder måtte så ty til mor, der trøstede ham med en tyk mellemmad fra spisekammeret.

Gravminde ved Hillerslev Kirkes sydmur. Anna Elina Prytz (f. Garben) 1814-1906 og Peter Christian Prytz (1807-1877).

Da vi voksede til, kneb det med at få os undervist. Far var dengang stærkt påvirket af Søren Kierkegård og mente en tid, at det var bedst for os at blive håndværkere eller bønder. Mor havde altid travlt med at styre det store hus, men havde en stærk drift til at få os til bogen og fik altid tid til først at lære os at læse og regne, og siden lærte hun os tysk. Da vor uvornhed voksede med os selv, antog far en huslærer Klitgård - en ganske tarvelig fyr, som havde læst til seminarist. Han skulle læse de sædvanlige almueskolefag med os, og mor læste tysk med ham og os drenge; men da vi var lettere til at lære end han, og da han i det hele taget var ganske uduelig, blev han afskediget. Derefter kom Theodor og jeg til at gå i Svenstrup landsbyskole; men da det viste sig, at det meste vi opnåede dér, var, at vi begge fik utøj, var den skolegang forbi.

Far sagde du til bønderne og forholdet var i det hele taget ganske patriarkalsk. De kom hyppigt i præstegården for at tale med far; men når de begyndte at fortælle om deres verdslige sager, brød han altid af. Mor var meget god mod de fattige, og vi to ældste drenge blev ofte sendt af sted med en ler hankekrukke med sødsuppe eller sødmælk til Grejs's kone „Græde-Mette”, der boede i Torslev, til Niels Andersens kone på heden, eller til den gamle svage Kurve-Jakob ved Kongevejen. Det var altid en fornøjelse for os at gå disse ærinder, og de havde nok den virkning at vænne os til at tænke på andre; måske var det også behageligt for os at optræde som velgørere. Når far mærkede, at det kneb for os at få tiden til at gå, havde han forskellige arbejder til os, at hakke kartofler og skære toppen af dem til svinefoder, at fælde træer, at hugge grenene af dem og sortere dem, at rydde ukrudt og lign. Havde vi forset os i mindre ting og ikke fortjent højere straf, blev vi sat til at „pille søm”. Far havde en stor flad kasse med mange rum, i hvilke søm af mange forskellige slags var blandet sammen. Hele indholdet blev hældt ud på gulvet og vi skulle så sortere dem efter længde og art. Så snart vi var alene, gik arbejdet under latter og kommers; men færdigt måtte det være.

Det blev efterhånden klart for far, at vi ikke passede rigtig til at blive håndværkere, og da mor stadig trængte på for at få os i skole, blev det ordnet således, at Theodor blev sat i Aalborg Latinskole, og jeg kom over til nabopræsten i Kollerup. Lærerinden dér hed Petra Lund og var et sjældent fint og yndigt menneske. Hun var kærlig imod mig, og jeg fik fra hende en påvirkning i god retning, som jeg ikke kan være hende taknemlig nok for. Det var en stor trøst for mig at have tante Petra. Jeg tænker med glæde tilbage på skoletimerne, men jeg led af hjemvé og stod tit ude i det østre hjørne af haven og græd af længsel efter hjemmet.

Jeg var vistnok i Kollerup i 1½ år, og skolegangen dér var til stor nytte for mig. Imens havde Theodor været i Aalborg, men det var ikke gået ham videre godt der. Da tog mine forældre en stor beslutning, som har været til uberegnelig gavn for os børn, og som vi ikke kan være nok taknemlige for. De besluttede, at mor skulle flytte til Aalborg med børnene og far blive alene tilbage i præstegården. Mor har senere fortalt mig, at hun og far drøftede sagen med biskop Kierkegård, som billigede deres forehavende. Efter sommerferien 1858 kørte to store flyttelæs fra Aarup præstegård til Aalborg med bohavet til en lejlighed og med børnene anbragt hist og her på læsset på små bekvemme pladser, som far med sin kærlige omhu og sit gode håndslag havde indrettet til os. Jeg var dengang 12 år gammel og drog fornøjet bort, ikke anende at hjemmet skulle brydes op og flyttes til Thy.

Der begyndte nu et nyt afsnit i mine brøders og mit liv; vi fik en regelmæssig ordnet skolegang og et mål at stræbe efter hver dag og hvert skoleår. Vi havde fra vor kære, utrættelige mors side en daglig kontrol, der ikke mærkedes som kontrol, men snarere som en påskønnelse og spore. Mor havde gode skolekunderskaber i de moderne sprog og var fast i grammatikken. Men det frie og herlige liv var forbi, og Aarup præstegård stod for mig som et tabt paradys.

Præst og sognebørn

Mine iagttagelser med hensyn til forholdet mellem os og sognefolkene er kun få; far var stejl og tit skarp i sine udtalelser, men det var også flere gange nødvendigt. Jeg kan huske, at mormonerne spillede en stor rolle på egnen, og at de gjorde mange proselytter. Der blev holdt mange møder, hvor det gik uhyggeligt til, og hvor min far havde besvær med at holde deres uhyggelige forkæmpere stangen. Møderne varede til langt ud på natten, og mor var tit ængstelig. Det var en urolig og noget underfundig befolkning, hvis onde instinkter det ikke var vanskelig at vække. Far var varm og så hverken til højre eller venstre og har vistnok stødt adskillige af sognefolkene, som under den tidligere præst havde ført det store ord. Sognets onde ånd var en skolelærer i Torslev, som på alle måder modarbejdede far og intrigerede imod ham. Far har måske nok været noget uforsigtig, måske som formand for sogneforstanderskabet handlet egenmægtig; i hvert fald blev der samlet en mængde underskrifter på en ansøgning til regeringen om at få ham fjernet. Skolelæreren var sjælen i dette foretagende; men så vidt jeg kunne forstå, var klagerne så overdrevne og urimelige, at de ganske gendrev sig selv. Efterhånden som de unge, der var blevet konfirmeret af far voksede op, blev forholdet så godt, som det kunne være, og jeg har senere hørt, at han på mange

unge har haft den samme udmærkede indflydelse som på sine børn. Da jeg i 1898 besøgte Aarup præstegård, sagde den daværende sognepræst, Dall, der nu er førstepræst ved Stefanskirken på Nørrebro i København, og som er en alvorlig mand af indre missions retning, at han mærkede talrige spor af fars gerning, og på mange måder havde erfaret, at far havde været en nidkær præst.

Bønderne var vistnok (også) vankundige. Jeg blev undertiden sendt med breve fra min far, der var formand i sogneforstanderskabet, som det dengang hed, til et medlem af den samme forsamling, vistnok en af de mere fremtrædende bønder. Hver gang jeg kom med sådan et brev, skrevet med fars smukke og tydelige håndskrift, sagde manden: „Løs den løsnings, a ka' itt' løs' den”, og jeg måtte så læse brevet op for ham.

En af vore naboer, der ejede en af Aarupgårdene, var en stridbar og onskabsfuld mand; far var sagtmodig overfor ham og fandt sig i, at han tog vore kreaturer i hus, når de kom på hans mark. Folk sagde, at han undertiden om natten hentede dem inde på præstegårdsmarken. Han var meget begærlig og forlangte altid løsepenge, hvad der ellers ikke var skik mellem naboer på egnen der, og jeg tror nok, han havde en ganske god biindtægt deraf. Denne nabo var i det hele taget et fint juridisk hoved, der tilfredsstillede ikke alene sin begærlighed, men også sin onskabsfuldhed ved alle lovlige og ulovlige midler, hvor han troede han kunne gøre det - en slags hoveder som vistnok kun findes i så fuldkommen en form i den del af landet. Juristeri og processyge var et almindeligt træk hos bønderne og var vistnok en arv fra fortiden, da de lå i kamp på livet med de hårde halse der ejede herregården Kokkedal.

Med sogneforstanderskabet, havde han mange stridigheder og fortrædeligheder, mest i anledning af de fattige. Der var intet fattighus i pastoratet, og den hjælp de fattige fik, bestod dels i, at de gik på omgang mellem bønderne, der skulle give dem kost og tag over hovedet, dels i at de fattige familier forblev samlet i et jordløst hus, som de enten selv kunne eje, eller som sognet lejede til dem og modtog sit underhold i rug. Dette korn blev pålignet bønderne efter deres gårdes hartkorn og samledes i en dyng på præstegårdens loft. Sogneforstanderskabet ville dels ligne for lidt på bønderne, dels uddele for små portioner, og deres gerrighed var så stor, at far dels egenmægtig uddelte kornet, dels dertil måtte tage af sit eget.

En af de klager, som den tidligere omtalte adresse indeholdt, gik ud på, at han ødslede med sognets korn til de fattige; men han havde en så god grund at stå på, at klagen faldt magtesløs til jorden. Et andet stridsemne var skolerne; hvad der skulle anskaffes til dem og til lærernes underhold, og skolemulkterne, som bønderne var meget uvillige og fra tidligere tid ikke vant til at betale. Jeg tror dog nok, at far også i denne henseende fik sin vilje igennem. Mange af disse vanskeligheder forstod jeg næppe den gang, men har siden hørt far tale derom.

Der blev af og til holdt præstekonvent hjemme, men derom husker jeg ikke meget. Derimod står biskop P. Chr. Kierkegårds besøg i præstegården meget tydeligt for mig i enkelte træk. Jeg kan således huske, at biskoppen endte en meget livlig disput med mor med at sige: „Ja der tog fru Prytz mine høns”. Han var meget venlig mod os børn og eksperimenterede med vore svar, dog på en sådan måde, at

vi bevarede vor frejdighed. Jeg kan huske, at han vistnok tog Kristian på knæet, mens vi andre stod om ham, trak en sølvvæske med sukkergodt op af lommen og gav drengen af det, samtidig med at han så sig om mellem os og vistnok iagttog vor lyst til også at få et stykke sukker. Pludselig byder han mig af dåsen, og far siger så: „Er du også sådan en slikmund?” „Det kom De godt fra” sagde biskoppen og tog selv et stykke, og han og mine forældre lo så hjerteligt af spøgen, mens vi børn ærbødigt hørte til.

Søskendeflok

I det hele taget var vort forhold til far præget af ærbødighed; vi var bange for ham, ikke så meget for at blive straffede, som for at blive grebet i at sige noget betydningsløst eller vrøvleagtigt; vi tog derfor vor tunge i agt; men vi elskede ham højt og beundrede ham som det første på jorden. Havde vi gjort noget galt, kunne det aldrig falde os ind at komme ind til ham og skrifte, dertil var vi for sunde og tilfældene af lovovertrædelser for hyppige. Men når en forbrydelse blev opdaget og vi blev udspurgt, løj vi aldrig, selv om en løgn kunne redde os, men sagde åbenlyst sandheden.

Den af sig selv opståede ærbødighed for far bevarede vi imod ham, så længe han levede, også efter at vi var blevet gifte mænd. Vi kunne nok diskutere med ham, men sagde ham altid imod på en høflig og ærbødig måde, og vi havde en fin fornemmelse af, når det punkt kom, at vi ikke måtte sige ham imod, men tie stille. Hele den frie og overlegne måde, hvorpå far behandlede os, har fra vor barndom vænnet os til at beherske vore tunger og tænke over, hvad vi sagde. „Eufemei” (ordret: „Tal vel eller vær tavs”) var et tilråd, som tit lød til os fra fars læber. Han var mandig og behersket og havde en fin sans for, hvad der var ret og menneskelig skønt. Vi var lykkelige børn, at vi havde sådan en far og ven at se op til. Gud velsigne ham i hans grav.

Om mine søskende delte min store kærlighed til Aarup Præstegård og naturen der omkring, ved jeg ikke. Theodor var et kærligt menneske og hængte lige så stærkt som jeg ved hjemmet; men det var måske mest det rent personlige, der bandt ham. Theodor døde som ung, ugift mand. Han var skibsbygger og døde i Skotland. Holger var fyrig og jeg ved, at han elskede haven, måske mest sin egen lille del af den, og at han med liv og varme delte de ovenfor omtalte til selve naturen knyttede fantasier med mig. Holger blev oberstløjtnant i rytteriet.

Af mine andre søskende har jeg forbigående nævnt Kristian. Kaldte far Holger sin lydige søn, så kaldte han Kristian sin fromme søn. Jeg blev kaldt „min kåde søn”. Jeg husker Kristian som en lille spædlemmet, bleg dreng med stort hoved og tyk mave. Han gik altid og småsnakkede med sig selv og havde sine egne lege, som vi andre ikke blev indviet i. Den gamle røgter „Grejs” holdt af os alle, mest af Kristian, og han gengældte hans følelser. De gik altid og rokkede sammen med hinanden i hånden. Engang da han var meget lille, vistnok 2-3 år, blev han borte og der blev røre i lejren. Vi søgte alle vegne... og kaldte på ham med høje råb, men forgæves. - Endelig fandt Holger ham i jordbærrene, hvor han ganske roligt sad og huggede umodne jordbær i sig. Han er nu professor i fysik.

Så var der vor eneste søster Helene, som var et par år yngre end Kristian. Hun var ligeså vild og gal som sine to

ældste brødre; hun løb altid ude med korte skørter og kasket og holdt mest af at være sammen med køerne, som hun hujende som en rigtig „hjordedreng” drev ud af og ind i stalden, når de skulle vandtes om vinteren. Hun kom altid galt af sted og fik talrige buler og stød på hele sin krop. Når mor ville holde hende tilbage fra vore vilde og raske lege, tiggede og bad hun, om hun ikke „måtte gå med de andre drenge”. Hun var vittig og kæphøj fra hun var en ganske lille pige. Helene blev skovriderkone på Petersværft, gift med Carl Thymann.

Og Carl var den yngste af os alle. Han var kun ½ år gammel, da vi flyttede til Aalborg. Carl blev skovbrugsprofessor ved landbohøjskolen.

Vi børns forhold til folkene var højst forskelligt. Theodor var værdig og tilbageholdende overfor dem, men hørte dog med glæde på spøgelseshistorierne. Holger og jeg var store grinebidere, vi snakkede og lo altid med dem, vrængede ad deres dialekt og var i det hele taget gode kammerater med dem. Jeg skulle altid fortælle dem historier fra de bøger jeg læste, mest Holger Danskes eventyr og Mallings store og gode handlinger, og måtte også tale tysk for dem. Alt dette skete med løjer og latter og erhvervede mig tilnavnet „Villa Sludderbovs”.

Aalborg og Hillerslev

Da vi kom til Aalborg, flyttede vi ind i en fireværelses lejlighed på Østerbro, i købmand Bergs Gård. Holger og jeg blev prøvede på latinskolen og kom ind i henholdsvis 1ste og 2den klasse. Nu gik det rask i gang med læsningen, og Holger og jeg sad snart blandt de øverste i klassen.

Vi brødre var egentlig ikke bondeagtige af væsen, men vi var ganske ualmindelig stive og generte blandt fremmede især voksne. Der var flere familier i byen som tog sig af os, og som beundrede mor for hendes sjældne evner og energi.

Hillerslev præstegård i begyndelsen af det 20. århundrede

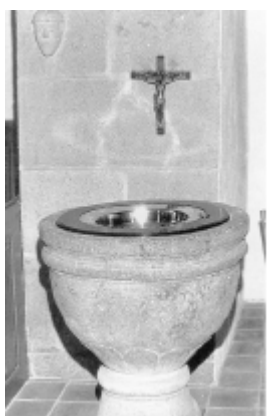
Vi havde det meget småt med udkommet og levede tarveligt. Det gik på tur mellem os at læse bordbøn, og den der havde læst fik først mad og havde lov til at vælge først af det bare smørrebrød, vi fik til te og som bestod af rugbrød med et stykke franskbrød på. Det kneb næsten altid for mor at få penge. Far var blevet præst i Hillerslev og Kåstrup, men måtte betale det halve af tiende og offer i pension til formanden, pastor Obel. Det var en stor præstegård på 12 tdr. hartkorn, som i de tider kunne have ernæret familien. Men den var dårligt forpagtet bort til en mand, Jens Larsen, som først havde Aarup præstegård i forpagtning, men da far blev flyttet til Hillerslev, overtog præstegården her.

Jens Larsen var doven og upålidelig, han spillede hasard i Thisted og han og konen drak. Allerede det første

år betalte han ikke hele sin afgift og efterhånden betalte han mindre og mindre og til sidst intet. Han blev selv fattigere og fattigere, den store og gode besætning, som han havde modtaget ved forpagtningens tiltrædelse og skulle aflevere lige så god ved fratrædelsen, vogne og avlsredskaber, alt dette havde han solgt, og når vi kom hjem i julen, stod hans korn endnu ude og ragede med toppen op af sneen. Vi talte indtrængende med far om at jage ham væk og fortalte, hvad vi havde hørt; men far sagde hver gang til os: „Bagtalelse, lille børn, kender I ikke lignelsen om den gældbundne tjener?“ Selvom det var strengt nok for mor især at måtte savne indtægterne af den store gård, følte vi børn dog ingen som helst bitterhed mod far, og vi lærte i hvert fald, at penge ikke er det vigtigste i livet. Når vor kære mor talte derom med sorg og bekymring, trøstede vi hende det bedste vi formåede, og i sit hjerte tror jeg ikke hun tog det nær.

I det hele taget gav flytningen til Aalborg anledning til meget omtale både dengang og senere. Da det gik os så godt i skolen, var der mange, der beundrede mor. Men mange andre misbilligede mors handling, hvilket jeg dog først langt senere fik at vide; især gjorde det mor ondt, at det i 1877 blev fortalt hende, at nogen havde sagt, at det blot var trang til verden og til fornøjelser, der fik hende til at flytte til Aalborg. Du stakkels kære, arbejdsomme og utrættelige mor; den verden du levede og åndede i, var dine børns uskyldige verden, og de fornøjelser du havde, var at se vor fremgang i skolen og vor lydighed mod dig og far.

For mor var opholdet i Aalborg en stor glæde og hun kunne med stolthed se hen til resultatet af sit arbejde. Men far? Han elskede os børn højt og vort selskab var ham en kilde til glæde og forfriskelse. Det har sikkert været ham et tungt savn ikke at have os hos sig. Dertil kom, at hans særhed medførte, at han ingen fremmede kvinder ville have til at hygge om sig. Heraf fulgte, at i de 8 år, han var alene, levede han af kold kost. Hillerslev præstegård var gammel og forfalden, og forpligtelsen hvilede på far, at han skulle bygge den om. Han søgte imidlertid at trække tiden ud, men den gamle gård var så forfalden, at der måtte sættes stivere til den („Husholdere” kaldte far dem) - 12 til hver side af stuehuset.

Døbefonten i Hillerslev Kirke.

Provst Paludan-Müllers frue i Thisted havde fået dette at vide og lavede den vittighed om præsten i Hillerslev, at han „havde 24 husholdere, men kunne dog ikke få en ret varm mad”. Med denne begavede, noget litterært vigtige dame stod far på en morsom polemisk fod og disputerne endte altid med, at provstinden blev vred. Hun var en ivrig beundrer af Goethe, og når samtalen drejede sig om ham, endte den med at far sagde, at Goethe var „en djævel”. Det morede hende at harcelere far

for hans levemåde, og da hun ikke kunne bringe ham ud af ligevægt, udspillede hun sin sidste trumf ved at spørge „men Gud, pastor Prytz, hvad lever De da af” og da far sagtmodigt svarede hende „af Guds nåde og store

mellemmadder” blev hun så vred, at hun ikke kunne finde ord. Men hun blev snart god igen, og både provsten og hans kone holdt meget af far, der tit i provstegården nød den hygge, han savnede hjemme.

Længtes han efter os og følte savnet, så blev dette noget lindret for ham fra vore besøg i Hillerslev i ferierne. Det var os drenge der tog hjem, mor kunne ikke så godt, dels for de små børns skyld, dels fordi huset ikke var udstyret således, at en husmor kunne være tilfreds med det. Men ferierne i Hillerslev præstegård, hvor var de dejlige, og hvor far og vi alle var glade som børn. Vi tog om sommeren med dampskib til Thisted, og fars Mikkel var så inde med vogn efter os.

Til at varte os op, bære brændsel og vand og gøre stuerne rene, havde far for det meste en arbejdsmand. Den værste af dem alle var Mikkel med tilnavnet „Sejtræk”, et øgenavn han havde fået, fordi han i mange år havde bygget på et hus, inden det var færdigt. Han forstod på en så snedig måde at gå far under øjne, at han antog Mikkel som forpagter af præstegårdstoft, en 7-8 tdr. land god muldjord, der lå tæt omkring præstegården, mens hovedjorden lå samlet et stykke borte. Der blev så skrevet en kontrakt, som var ganske i Mikkels favør, og hvori far forpagtede ham toften på embedstid, mod at han skulle levere et vist mål mælk og køre et vist antal mil. Da Mikkel således havde sat sig fast i præstegården, vendte han det lådne ud og far blev meget forbavset derover. Han gjorde sig uvillig til at udføre kørslerne og havde to så usle ralliker, at ingen kunne være bekendt at køre med dem.

Når vi kom hjem til far, levede vi ganske som han, dvs. af kold kost, te og kaffe. Kosten bestod af rugbrød, smør, røget fårelår eller lybsk pølse og ost, og når vi var hjemmedes i ferierne desuden så mange æg, vi ville have. Vi færdedes meget i luften, dels med far i sognet, dels på jagt med Anders Poulsen i den store mose, der strækker sig fra Limfjorden næsten ud til Vesterhavet.

Prædikestolen i Hillerslev Kirke.

Fra Hillerslev præstegård gik der hyppige sendinger til Aalborg og omvendt. Far havde på en auktion købt nogle gode sælskindsmantelsække, solide og til at spænde sammen med stærke remme. Men da han var så overordentlig omhyggelig med alt, hvad han pakkede ind, så var han ikke tilfreds med den lukning alene, men svøbte dem ind i talrige bugter af svinehårsreb. Da de tit passerede frem og tilbage, lærte matroserne på

dampskibet dem snart at kende og en dag hørte jeg matroserne, der tumlede med dem, råbe: „Der er et par af pastor Prytz's svøbelsesbørn”. Jeg fortalte far det, og han morede sig kosteligt derover.

I skolen fik vi alle fripladser, som den gang ikke var så sjældne som nu, og desuden Nissens legat og stipendier. Så vidt jeg husker, blev det halve udbetalt straks, og den anden halvdel sat ind til os, til vi blev studenter og tog filosofikum. Den halvdel vi fik udbetalt, holdt mor strengt på skulle sættes i sparekassen, og kun en gang modtog hun vort tilbud om at tage noget ud af sparekassen og låne

hende, da hun var ganske blottet for penge; men det blev straks sat ind igen. Da jeg blev student, havde jeg opsparret og fik udbetalt så meget, at jeg kunne leve deraf i København; og da jeg tog filosofikum, fik jeg et ikke ringe beløb udbetalt.

Krigen i 1864

I krigens tid var vi hjemme i Hillerslev i en ferie. Far var meget ivrig for at holde stemningen oppe mellem folk; han holdt foredrag om krigen og ivrede stærkt imod de rygter som beskyldte de danske generaler for forræderi. Han fik en 8 skillings subskription sat i gang til bedste for soldaternes i hjemmet efterladte, og der kom meget ind. Da Als var faldet og der var tale om fred, var far blandt de ivrigste til at samle underskrifter på en adresse, hvori jyderne bad kongen fortsætte krigen, hvis byrder de var villige til at bære, og ikke afstå Slesvig. Så vidt jeg husker, kom der 70.000 underskrifter på adressen, som imidlertid ingen betydning fik, fordi de ledende personligheder i København ganske havde tabt modet og råbte på fred for enhver pris, selv Slesvigs afståelse.

Far tog sig fredsslutningen meget nær; men den knækkede ikke hans mod; tværtimod, han holdt nu hyppige fædrelandske foredrag i skolerne og under åben himmel, sommetider i en gård, hvor der lå en syg, som gennem det åbne vindue kunne høre på talen. Samtidig hermed fik han folk til at synge fædrelandske sange. Det var forunderligt at se, hvorledes han med sit ungdommelige, fyrrige sind indenfor sin kreds kæmpede for folkets oprejsning. Og jeg tror også, det står i forbindelse hermed, at han på så smuk en måde tog imod Holgers og min beslutning om at blive officerer - han som havde glædet sig til, at Holger skulle blive skolemand, jeg præst og kapellan hos ham på hans gamle dage.

Eftermæle

I de sidste år af 1870erne var fars helbred blevet vaklende, og jeg tror, han fik et knæk i de år han boede alene i Hillerslev præstegård. I de sidste dage af 1876 blev han stærkt forkølet, og da han ikke ville opgive de hyppige

Provst Henrik Hilden-Petersen, Hillerslev-Kåstrup 1899-1922, som oberst Emmanuel Prytz besøgte under sin mønstringsrejse i Thy 1906.

gudstjenester i juledagene, blev han ved til fods at arbejde sig gennem den dybe sne, der af snestormen var føjet ned på vejen, og bagefter holde gudstjeneste i den kolde Kåstrup kirke, angrebet af lungebetændelse. Denne udviklede sig hurtigt, og i begyndelsen af 1877, vistnok den 13. januar døde han.

I præstegården var der under fars sygdom og død kun mor og Helene til stede; vi 4 sønner opholdt os i København og fik, da sne og is fyldte alle færdselsveje, kun langsomt efterretninger om hans sygdom. Vi tog sammen den sidste sørgelige rejse til

hjemmet i præstegården. Den livsalige fryd, som hans store opofrende kærlighed og hans spillende liv, hans ædle sind og hans forunderlig rørende barnlige renhed havde

været for os igennem vort liv i hjemmet, var nu taget fra os.

Begravelsen var meget stor; kirken var stuvende fuld, og folk stod ude i våbenhuset og på kirkegården. Onkel Carl forrettede jordpåkastelsen, og foruden ham talte pastor Heiberg i Hunstrup og pastor Buchwaldt i Ræhr. Heiberg sagde i sin tale, som jeg har en afskrift af, at far var en kongelig tjener, men den konge, han tjente, var Gud; at far i sandhed var en fornem mand, det mærkede man på hans ord, og det så man på hans skikkelse.

I 1898 rejste jeg i sommerferien til Thy og Østerhanherred for at se de steder, hvor jeg i min barndom og ungdom havde færdedes. Min bror Kristian og min søn Knud var med mig. Fra Aggersund gik vi til fods vest om Aarup præstegård til kæmpehøjen der ligger nord for, og som i min barndom, var vi brødres yndede legeplads. Mens Knud og jeg stod deroppe, kom en fattig mand, vistnok en husmand hen til os; min far havde konfirmeret ham og han fortalte mig adskilligt. Det var en glæde for mig at mærke, at erindringen om min far endnu var så levende efter så mange års forløb.

I 1906 foretog jeg (fra Aalborg) de sædvanlige mønstringsrejser, til hest og med adjutant og hestepasser over Skinnerup til Hillerslev. Sognepræsten H. Hilden Petersen fortalte mange smukke træk, som traditionen i sognet havde bevaret om min kære afdøde far.

Engang besøgte han således en gammel syg kone, hvem distriktslægen havde set til og efterladt en recept. Det var blevet sent på aftenen, og hun kunne ikke få medicinen hentet den lange vej fra Thisted. Far sagde da, at han ville hente den, og da den gamle kone indvendte, at det var sent og ikke godt for præsten at gå den lange vej alene, svarede far: „Jeg går ikke alene“. „Ih, går ærpræjst itt' alene, hvem kan det da vær' der går med ham?“ spurgte konen. „Vor Herre går med mig“ sagde min far, og efter 3 timers natlig vandring (1 mil til Thisted og tilbage) bragte han medicinen.

I det ensomme liv far førte hjemme i præstegården mens mor boede i Aalborg med os børn, har han vistnok tit lidt af længsel og humøret været ringe. Pastor Petersen fortalte, at en mand ved navn Jens således kom til ham i en eller anden anledning og fandt ham mørk ihu og ordknap og uvillig til at tale med ham. Så rejste Jens sig pludselig, afbrød forhandlingerne og sagde: „Og så vil jeg sige præsten tak for, at han ikke har gjort mig fortræd“. Far var afvæbnet og sagde til ham: „Nå nå! Jens Thøgersen, ikke hidsig! Sæt dig ned og lad os tale om sagen“, og var nu mild og venlig, som han plejede at være.

Far var en stiv logiker og en behændig dialektiker, og pastor Petersen sagde om ham, at han var ikke så lidt af en jurist. En mand kom således til ham og fortalte, at han skulle ind til amtsstuen i Thisted og have en attest, og den sagde man kostede en rigsdaler. Det plejede man altid at give for den. Nu var denne afgift oprindeligt uretmæssig, men var i tidens løb blevet indført til bedste for vedkommende sportellønnede embedsmand. Far gav så det råd, at Jens når han havde fået attesten, skulle sige farvel og tak og gå sin vej; og når han så, hvad der rimeligvis ville ske, blev holdt tilbage og affordret en rigsdaler, skulle han blot svare ganske kort: „Den der har sendt mig siger at det koster ingenting“. Således gjorde manden, og man blev på amtsstuen så forbløffede over denne hos en

bonde dengang usædvanlige, sikre optræden, at man lod ham gå uantastet.

Det glædede mig meget at høre alle disse træk fra min fars præstegering, der sikkert har været til velsignelse for mange, og som endnu efter 30 års forløb er bevaret i frisk minde i menigheden. Der var navnlig én egenskab hos far der gjorde, at hans personlighed fik så stærk og god en virkning på hans omgivelser, og det var foruden det friske barnlige sind og det kærlige hjerte, den faste tro, han havde på det godes overmagt i livet over det onde, og den iver og lyst hvormed han søgte at bekæmpe det onde, overalt hvor han mødte det. Jeg kan huske, at han en gang, da han kom hjem fra en af sine lange sognevandringer med et træt men dog frejdigt og glad udtryk sagde til mig, da jeg spurgte ham, hvor han havde været henne, „Jeg har

været ude på jagt efter djævelen”. Hermed stemmer det også, at salmen „Uforsagt, vær på vagt” var en af hans yndlingssalmer.

Da jeg gik til ro i præstegården, og jeg så op mod kirken, der tonede højt mod den lyse sommernatshimmel, og ved hvis fod mine dyrebare forældre nu slumrer efter et arbejdsomt liv fyldt af kamp og opofrende kærlighed, så velsignede jeg deres minde og følte dybere end nogensinde før taknemlighed imod dem. Jeg mindedes med vemod og fred i sindet den velsignede følelse af glæde over barndoms- og ungdomshjemmet, som greb mig, når jeg som dreng og som ung mand kom hjem til præstegården i ferierne, og hvor far var den gladeste af os alle.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1999, side 47-60).